

SALLY BEDELL SMITHOVÁ

ALŽBĚTA II.

Život moderní panovnice

TRITON

TRITON
Praha / Kroměříž

ALŽBĚTA II.

Královna vychází z belgického velvyslanectví v Londýně, 1963.
Reginald Davis MBE (Londýn)

SALLY BEDELL SMITHOVÁ

přeložil Robert Tschorn

ALŽBĚTA II.
Život moderní panovnice

Stanislav Juhaňák – TRITON

Sally Bedell Smithová

Alžběta II.

Život moderní panovnice

Tato kniha ani žádná její část nesmí být kopírována, rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu vydavatele.

Front-jacket photograph: © Yousuf Karsh

Back-jacket photographs: © Hugo Burnand/AFP/

Getty Images (top), © Tim Graham/Getty Images (bottom left),

© Central Press/Getty Images (bottom right)

© 2012 by Random House, Inc.

This translation published by arrangement with Random House, an imprint of The Random House Publishing Group, a division of Random House, Inc.

Copyright © 2012 by Sally Bedell Smith

© Stanislav Juhaňák – TRITON, 2012

Translation © Robert Tschorn, 2012

Vydal Stanislav Juhaňák – TRITON,

Vykáňská 5, 100 00 Praha 10

www.tridistri.cz

ISBN 978-80-7387-630-2

Stephenovi

Z „Otevírání Parlamentu“
Mary Wilsonová,
manželka Harolda Wilsona,
ministerského předsedy v letech 1964–1970, 1974–1976

*Za moudrost milována, hrdost svoji,
za přátelství, za tichý majestát,
o jejím jubileu jásoť, sláva,
v ulicích budou dávy Britů stát.*

*Její hlas klidný čte a nekolísá,
jiný však obraz vstoupí do oka:
postava malá rychle jde, jen sama,
přes údolí, v němž stojí vysoká.*

*Vidí jak hospodyně, co kde schází,
vrzavá vrátka, zídku nerovnou;
ačkoli odpočívá ve svém domě,
i v samotě je stále královnou.*

*„Když se usměje, jako by vyrostla.
Směje se celým obličejem.“*

Královna Alžběta II. a princ Filip, vévoda z Edinburghu, v kanadském Novém Brunšviku během oslav zlatého jubilea, říjen 2002.

Norm Betts/Rex USA

PŘEDMLUVA

Na konci svatebního obřadu prince Williama s Catherine Middletonovou 29. dubna 2011 stanul rozzářený pár, než se vydal špalírem ven z Westminsterského opatství, před ženichovými prarodiči, královnou Alžbětou II. a princem Filipem. Všichni novomanželům záviděli romantickou lásku a na mladém princovi obdivovali odhodlání oženit se se spřízněnou duší, ačkoli není královského ani urozeného původu. Nevěsta udělala před královnou pukrle, ženich sklonil hlavu. Pětaosmdesátiletá panovnice působila nezdolně a stoicky. Odpověděla jim skoro neznatelným pokývnutím.

Před dvaasedmdesáti lety učinila královna v lásce podobně nezávislé rozhodnutí. V pouhých třinácti letech, během prvního odpoledne, které strávila ve společnosti prince Filipa Řeckého, neodolatelně pohledného, ale nemajetného budoucího důstojníka britského válečného loďstva, se Alžběta zamilovala. Za osm let se brali pod touž gotickou klenbou Westminsterského opatství. Všechno ostatní měla Lilibet, jak jí říkali, nalinkované, ale to nejdůležitější rozhodnutí učinila sama za sebe proti vůli své matky, která by na Filipově místě raději viděla britského aristokrata. „Na nikoho jiného se ani nepodívala,“ vzpomínala Alžbětina sestřenice Margaret Rhodesová.

Tehdy ještě princezna Alžběta tím prokázala na dívku tak mladou nevídanou jistotu, o síle a sebedůvěře nemluvě. Žena, která už šedesát let vládne Spojenému království Anglie, Walesu, Skotska a Severního Irsku, dalším patnácti zemím a čtrnácti teritoriím, mě ale překvapila ještě mnohokrát. Její role a to, jak se jí zhostila, se prostě vymyká mému chápání: usedla na trůn zděděný po předcích a požehnaný bohem, dnes však ztělesňující souručenství mnoha národů i vyznání zcela odlišné od homogenního království, jemuž vládli její předkové v tisícileté historii britské monarchie. Pochopila jsem, že většinu jejího života určují ceremonie, neměnná každoroční rutina ustanovená už za královny Viktorie. Alžběta II., všude dobře známá a nezaměnitelná, je nejdéle úřadující hlavou státu – až by se zdálo, že je tak neměnná a předvídatelná, jak je pilná a svědomitá.

Svoji životní roli hrála královna jako velká herečka – jedině o ní lze právem prohlásit, že jí je svět jevištěm. Miliardy lidí ji viděly vyspívat z krásné panenky v zaměstnanou matku a posléze v moudrou babičku. Když v osmadvaceti letech seděla třetím rokem na trůně, řekl její první osobní tajemník sir Alan Lascelles: „Lidem potrvá léta, než si všimnou, jak moc je inteligentní... Časem to národ vezme za své.“ Na veřejnosti ovšem působí tak vážně, že intelligence, natož pak humor, nejsou tolik vidět. Pod neprostupnou a důstojnou slupkou se skrývá vlastně neznámá žena.

„Její soukromé já pro mě bylo velikým překvapením,“ řekl Howard Morgan, autor jejího portrétu z osmdesátých let. „Mluví jako Talián. Šermuje rukama. Je nesmírně expresivní.“ Přátelé a příbuzní znají její radost ze života, která se na veřejnosti tak zřídka projeví – jak si vyhrála s bublifukem při narozeninách v londýnském Akváriu, jak si na zastrčeném hebridském ostrůvku vylezla na dřevěnou bednu a halekala písničky, jak amerického malíře George Weymoutha sama obsloužila ze švédského stolu v jídelně hradu Windsor. „Skládala talíře na sebe!“ vzpomínal Weymouth. „Když jsme byli malí, říkali nám, že se to nesmí.“

Při neformálním hovoru jí jiskří v očích a mluví vesele a vřele. „Občas se domem rozlehne její smích,“ říká Tony Parnell, bývalý správce na Sandringhamu, královnině norfolkském panství. „Je to radostný smích.“

Při prvním setkání lidi také překvapí královnina malá postava, měří 163 centimetrů. Stejně jako její praprababička, královna Viktorie, která měřila jen něco málo přes metr a půl, působí tak majestátně, že o výšku vůbec nejde. Autoritu podtrhuje i způsob chůze, který její dlouholehý oděvní návrhář Norman Hartnell popsal slovy „záměrně odměřený a uvážlivý krok“.

Stejně paradoxní je i královnina příhodná pokora, která jí byla vštípena už v raném věku. „Dovede zůstat královnou, a přesto být skromná,“ říká Margaret Rhodesová. „Díky tomu není rozmazlená.“ Do divadla královna přichází neohlášena, až když zhasnou světla v hledišti. Jeden z jejich osobních tajemníků popisuje, jak zvláštní je ji pozorovat „když se vkrade do místnosti... Vůbec se nesnaží o nějaké entrée.“ Když oslavují někoho jiného, nenuceně splyne s přihlížejícími. Při oslavách devadesátých narozenin její sestřenice lady Mary Claytonové pořídil přítomný karikaturista momentku. Marie je na kresbě největší, uprostřed, zatímco obrylená královna Alžběta II. se tlačí v poslední řadě.

Ačkoli je známa svou opatrností, na koně si nikdy nebere helmu, a má pro to dobrý důvod; windsorští zaměstnanci pak vtipkují slovní hříčkou heir – dědic / hair – vlasy, že „mezi královnou a jejího dědice vstoupí jedině šátek od Hermése“. V autě si nezapíná pás, ačkoli se po svých panstvích podle Margaret Rhodesové „prohání jako rarach“.

I obočí si nechává vzdorně nezkrácené. Před čtvrtstoletím si autorka jejího životopisu Elizabeth Longfordová jako první povšimla, že „charakteristické“ přirozené obočí „ji činí zajímavou“, je „spíš živou kronikou než prázdným gestem“ a dokazuje, že královna se „s ničím nepárá“.

Alžběta II. se rozhodla stárnout důstojně bez pomoci plastické chirurgie a celý život si uchovala vlastně stále stejný účes. „Držet si své tak dlouho je nesmírná útěcha,“ říká Helen Mirrenová, která byla za ztvárnění Alžběty II. ve filmu *Královna* z roku 2006 oceněna Oscarem. „Dýchá z toho spolehlivost. Nikdy nevybočila z přímé cesty. Má pevnou disciplínu, která podle mě vychází z ní, není vynucená.“

Královna si svědomitě vede deník, ale ten dostanou historici do ruky až po její smrti. „Je to jako čistit si zuby,“ řekla k tomu jednou. „Není to opravdový deník, jako si vedla královna Viktorie..., ani tak podrobný. Je spíš maličký.“ Přátelé, kteří si vyslechli její poučené názory a výstižné charakterové črty, se domnívají, že podobné postřehy mohla svěřit papíru, aby nepomlouvala.

Má-li si udržet svůj status, musí být královna neobyčejná. Poddaní od ní ale očekávají, že bude i lidská, když ne rovnou obyčejná. Po celou dobu panování se snažila tyto dva požadavky navzájem vyvážit. Bude-li příliš tajemná a vzdálená, ztratí kontakt se svým lidem; bude-li příliš stejná jako všichni ostatní, ztratí své tajemství.

Na zahradní slavnosti v Buckinghamu roku 2007 se královna hostů ptala na tak obyčejné věci jako: „Přijeli jste zdaleka?“ Jedna žena, jež jí

byla představena, opáčila: „Co děláte za práci?“ Když to Alžběta II. za pár dní vyprávěla přátelům, řekla: „Netušila jsem, co na to odpovědět.“ Tolik let se seznamovala s lidmi a na tohle se jí někdo zeptal poprvé.

Moc a sláva v Británii nechodí pospolu. Alžběta II. spíš panuje, než vládne, a je zavázána sloužit až do smrti. Winston Churchill, její první ministerský předseda, to v roce 1953 podal takto: „Bitva je prohrána: Parlament vyhání vládu. Bitva je vyhrána: lid oslavuje královnu.“ Skuteční držitelé moci – předsedové vlád – přicházejí a odcházejí s každými volbami podle toho, která strana získá většinu v Parlamentu, ale hlavou státu zůstává královna. Nemá moc konat, ale má moc bránit. Kvůli ní nemůže být ministerský předseda prvním mužem státu. „Díky ní by bylo těžší nastolit diktaturu, udělat vojenský převrat, vládnout skrze dekrety,“ vysvětlil Robert Gascoyne-Cecil, sedmý markrabě ze Salisburie, konzervativní politik a někdejší předseda Sněmovny lordů. „Bylo by to těžší, protože královna stojí v cestě a musejí se dodržovat pravidla.“

Alžběta II. má i moc vlivu, „právo poradit, právo povzbudit, právo varovat.“ Veřejnost ovlivňuje svým příkladem, vzorně slouží státu, odměňuje za zásluhy a pilně plní všechny své povinnosti. Tony Blair, desátý z jejích dvanácti ministerských předsedů, o ní řekl: „Je symbolem soudržnosti uprostřed nejistého světa... tím nejlepším ze všeho britského.“

Alžběta II. nepřestává být královnou ani na okamžik, což ji izoluje a ovlivňuje chování všech kolem ní, dokonce i rodiny. Nemá cestovní pas ani řidičský průkaz, nemůže volit ani svědčit u soudu, nemůže opustit Anglikánskou církev. Protože symbolizuje národní jednotu a nesmí si pohňvat své poddané, zůstává vždy přísně nestranná, a to nejen v politice, ale i v tak nevinných otázkách, jako jsou oblíbené barvy, písně nebo televizní pořady. Vzácně dá ovšem najevo, jak vyhraněný má vkus a názory.

Přímost je jen jednou z jejích obdivuhodných vlastností. „Když něco řekne, myslí to tak. A veřejnost to vnímá a oceňuje,“ řekla Gay Charterisová, vdova po Martinu Charterisovi (lordu Charterisovi z Amisfieldu), po tři desetiletí nejdůležitějším královnině rádcí. Gay Charterisová je jedním z desítek lidí blízkých královské rodině, s nimiž jsem mluvila.

Je až neuvěřitelné pomyslet, že od poloviny devatenáctého století po první desetiletí jedenadvacátého vládly monarchii dvě veliké ženy – královna Viktorie a královna Alžběta II. Ony dvě symbolizovaly Británii mnohem déle než čtyři muži, kteří seděli na trůně mezi nimi. Vládnoucí žena má jiné úkoly než muž, což v případě Alžběty II. znamenalo plnit povinnosti muže i ženy.

Jako pracující žena byla Alžběta II. vzácností jak ve své generaci, tak v britské vyšší třídě. Neměla kde odpozorovat, jak vyvážit role panovnice, manželky a matky. Královské závazky a pevně vštípený smysl pro povinnost jí často braly čas na děti. Její svobodomyšlná výchova přinesla nešťastné následky a s dětmi pak měla hodně trápení. Občas dala najevo, jaké má starosti, ale častěji si je nechala pro sebe a uklidňovala se na dlouhých procházkách se psy. „Ve Skotsku roste takový plevel s hodně hlubokými kořeny, starček přímětník,“ řekla lady Elizabeth Ansonová, královnina sestřenice. „Vídala jsem ji, jak ho rve na poli.“

Princ Filip se vyjádřil, že jeho hlavním posláním jakožto nejděle sloužícího královského manžela v dějinách Británie bylo vždy „podporovat královnu“. Na veřejnosti spolu vypadají jako Fred a Ginger, tak sehrané mají napohled snadné kroky, z nichž je patrný živý zájem o druhého. Díky svým břitkým a zhusta neuctivým poznámkám je princ rovněž vítanou kapkou octa v královnině windsorské šlehačce. „Princ Filip je jediný muž na světě, který se ke královně chová prostě jako k člověku,“ řekl Martin Charteris. „A královna mu zas dovede povědět, ať sklapne. Protože je královna, nikomu jinému něco takového říct nemůže.“

Alžběta II. žije prakticky a bez nenadálých překvapení, program má přesně rozplánovaný na půl roku dopředu, v hrubých obrysech na rok. Její přítel John Julius Cooper, druhý vikomt Norwich, žertem poznamenal, že je tak vyrovnaná, „protože nikdy nemusela hledat místo k parkování“. Podle jednoho z jejích osobních tajemníků „má dvě velké výhody. Zaprvé dobře spí a zadruhé má silné zdravé nohy, takže dokáže dlouho stát... Královna je nezdolná jako jak.“ Na čtyři měsíce v roce se uchyluje na svá venkovská panství. Kdykoli přijede na Sandringham, personál „ji uvede do domu, který nalezne přesně v tom stavu, v jakém ho naposledy opustila,“ řekl Tony Parnell, zaměstnaný na panství padesát let. „Když něco nechá položené na židli, při příští návštěvě to tam najde.“

Příběh Alžběty II. je příběhem všeho, co dokázala udělat se životem, který dostala. Zajímalo mě, jak jí charakter, osobnost a výchova pomohly hrát tak jedinečnou roli. Jaká je a jak vypadá její všední den? Jak se za pochodu naučila jednat s politiky a hlavami států i s horníky a profesory? Co poznala ze světa, když žila ve skleníku? Jak se staví k vládnutí, změnil se nějak její postoj? Jak se vyrovnávala s chybami a prohrami? S rodinou? Jak si udržela vyrovnanost a základní hodnoty? Jak si, veřejnosti stále na očích, uchránila soukromí? Postoupí někdy trůn svému synovi,

princi Charlesovi¹, nebo dokonce vnukovi, princ Williamovi? Jak se jí na sklonku života daří dávat monarchii stabilitu a život?

S královnou Alžbětou II. jsem se seznámila v květnu 2007 ve Washingtonu. Britský velvyslanec pořádal ve své rezidenci zahradní slavnost, bylo teplo, nebe bez mráčku. Přišlo nějakých sedm set Washingtonanů – muži v nejlepším obleku, mnohé ženy v klobouku.

Velmi schopní vojáci nás sešikovali do řad asi deset metrů od sebe. Když přišla určená hodina, vyvěsili královskou vlajku na znamení, že Její Veličenstvo už dorazilo. Královna, tehdy jedenaosmdesátiletá, s manželem princem Filipem prošli na terasu mezi dvěma vojáky Grenadýrské gardy v šarlatových kabátcích a medvědíh čepicích. Kapela Coldstreamské gardy zadula *Bůh ochraňuj královnu* a královský pár sešel ze schodů.

S manželem Stephenem jsme se ocitli v řadě, kterou obcházela princ Filip, zatímco Alžběta II. šla druhou stranou.

Královna nám zmizela v zahradě, ale my jsme čekali na místě, dokud se podél naší řady nevydala zpátky k vile. Britský velvyslanec, sir David Manning, jí představoval zhruba každého dvanáctého hosta. Ukázal, že zastaví u nás, a něco jí pošeptal do ucha. Představil mě královně, ta mi podala ruku v bílé rukavičce a já podle protokolu řekla: „Přeji dobrý den, Vaše Veličenstvo.“ Když jí velvyslanec představil mého manžela, věděla, že je šéfredaktorem washingtonského deníku. Stejně jako její manžel nemá tisk příliš v lásce – za šedesát let vlády neposkytla jediný rozhovor –, ale nedala to na sobě znát.

Stephen jí ovšem zdvořilost neoplatil a dopustil se hned dvou prohřešků najednou: položil královně otázku a naznačil, že sází na koničky. „Vsadila jste si v Churchill Downs na Street Sense?“ zmínil vítěze Kentucké derby, kterou minulou sobotu poprvé navštívila. Královna nevhodnou otázku taktně přešla mlčením, ale zůstala u nás. Něco ji na ní muselo zaujmout. Se Stephenem jsme se na dostih dívali v televizi; dostihy sleduje už léta, umí „číst trať“ a vidí manévry jezdců, které mně naprosto unikají. Přidal tedy jeden postřeh o dostihu a Alžběta II. odpověděla, že ji mrzelo,

---

1) U panovníků a příslušníků nejvyšší aristokracie (stejně jako u světců, papežů apod.) užíváme v češtině obvykle naše jména – Alžběta, Viktorie, Jiří, Jindřich, Jakub, Rehoř... Především žurnalisté ovšem pro poslední dvě generace panovnického rodu používají jména anglická – Charles, William – a tomuto úzu se v zájmu srozumitelnosti přizpůsobuji. Podobně vžitě označení následníka trůnu jako „prince z Walesu“ je ovšem zcela mylné; Charles je v Anglii princem, ale ve Walesu knížetem. Správně by se tedy měl titulovat „princ Karel, kníže velšské“. Dědic anglického trůnu se tradičně stává knížetem (tedy formální hlavou) Velšanů od dob anglického krále Eduarda I. (Pozn. překl.)

jak je vítěz v cíli celý zacákaný blátem. Doma v Anglii by se to nestalo, protože koně nezavodí v hlíně, ale na trávě.

Potěšená, že si může s někým popovídat o koních, jednom ze svých oblíbených témat, se s mým manželem chvíli zdržela, probrala s ním dostih včetně strhujícího finišu, v němž se Street Sense propracoval do vedení z devatenáctého místa. „Ta žlutá čepice byla k nezastavení,“ chválila královna. Stephen jí řekl, že handicapper v jeho novinách, *The Washington Examiner*, předem odhadl pořadí na prvních třech místech. „To je podivuhodné,“ odušila královna a šla dál.

Překvapila mě její živá gestikulace, výrazné modré oči, časté úsměvy. Asi minutu jsem vnímala veselou povahu tak často skrytou za důstojenstvím královského úřadu. Tehdy jsem si to neuvědomovala, ale bylo zřejmé, jak má všechno pod kontrolou. Když přešla manželovu nevhodnou sázkařskou otázku, nijak ho neusadila. Prostě ji nechala být a vrátila rozhovor na pevnější půdu.

Po celou dobu panování se Alžbětě II. dařilo udržet nad politikou a většinou i nad nepříjemnostmi. Možná není taková celebrita jako hollywoodské hvězdy, ale skoro. Na Googlu je trvale nejoblíbenější a nejvyhledávanější členkou královské rodiny, ačkoli jí vnuci princ William a princ Harry (spolu s Catherine Middletonovou od jejího zasnoubení s princem Williamem) dýchají na paty a v Google Trends ji od roku 2004 občas na chvíli i zastíní. Komik Eddie Izzard ji dokonce ztvárnil v *Simpsonových*.

Při svém pevném zdraví a odhodlání si je udržet může královna plnit své povinnosti ještě deset i více let, čímž nenechá svému následníku princovi Charlesovi mnoho času k panování. Princovi bylo v šedesátém roce královniny vlády šedesát čtyři let.

Podruhé jsem si s královnou promluvila ve společnosti zasvěcené anglo-americkému přátelství, zvané Pilgrims (Poutníci), na recepci pro nejakých šest set jejích členů a pozvaných hostů, kterou Alžběta II. pořádala v londýnském Svatojakubském paláci v červnu 2009. Tou dobou jsem už déle než rok pracovala na této knize. Součástí mé pozvánky byla umístěnka do Trůnní síně vyvedené ve zlatě a šarlatu, přesněji do „páté skupiny“ vedené generálem sirem Richardem Dannattem, tehdejším náčelníkem Generálního štábu Britské armády.

Na velkých recepcích u královny jsou lidé často předrozděleni do skupinek. Mezi Poutníky měla pozdravit asi sto lidí a naši skupinu jí představoval generál Dannatt. Tentokrát podávala ruku v černé rukavičce, v ohbí druhé ruky zavěšenu neodmyslitelnou kabelku od Launera. Věděla

jsem, že o mé knize byla zpravena už před několika měsíci, a její tiskový tajemník, stojící opodál, věděl, že na recepci přijdu. Královna ale měla toho večera před očima spoustu tváří.

Řekla jsem jí, jak ráda ji zase vidím v angloamerické společnosti, když už jsem jí byla představena ve Washingtonu. „To vás sem přivedlo?“ zeptala se. „Ne, moje dcera se tady v Londýně vdává.“ „A kdy má svatbu?“ zajímala se královna. „Čtvrtého července.“² Znovu jsem uviděla, jak jí zajiskřilo v očích. „Není to trochu nevhodné?“ „Doufám, že je odpuštěno,“ odpověděla jsem. Znovu úsměv a královna odešla k dalšímu.

---

2) 4. 7. je státní svátek USA, výročí odtržení od britské koruny. (Pozn. překl.)

Chtěla se mu vyrovnat v jeho „pevnosti“.

Princezna Alžběta se dívá otci přes rameno, když čte listiny z vládních krabic, duben 1942.

Lisa Sheridanová/Getty Images